

- States concerning violations of rights granted under Union Law (2013/396/EU) [Електронний ресурс]//Eur-Lex. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT>.
2. Ізарова І. О. Теоретичні і практичні засади гармонізації цивільного процесу Європейського Союзу та України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Ізарова Ірина Олександрівна ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2016. – 435 с.
 3. Морозова С. Є. Приватноправовий захист цивільних прав у колективному форматі //Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є.В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І.С. Канзафарова ; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова ; економ.-прав. ф-т. – Одеса : Астропринт, 2017. – 320 с.
 4. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс: підручник / М.Й. Штефан – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.
 5. Романюк Я. М. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні / Я. М. Романюк, Л. О. Майстренко // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 3 (175). – С. 35 – 47.

*Дзера Ірина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У РАЗІ ВТРАТИ ПРАВОВСТАНОВЛЮЮЧИХ ДОКУМЕНТІВ

Позов про визнання права власності вперше законодавчо передбачений Цивільним Кодексом України (надалі – ЦК) 2003 р., за ст. 392 якого власник майна може пред'явити позов про визнання його права

власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності¹. Цей позов є речово-правовим способом захисту права власності.

За змістом ст. 392 ЦК України позов про визнання за власником права власності можливий у разі оспорування або невизнання його іншою особою, яка і має бути відповідачем у разі звернення власника до суду. Натомість ця ж стаття не визначає особу відповідача у разі втрати власником правовстановлюючого документа. В більшості випадків, відповідачами залучаються органи державної влади чи місцевого самоврядування, до компетенції яких належить видача правовстановлюючого документу. При цьому виникла проблема можливості залучення таких органів до участі у цивільному процесі, адже з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України, такі спори підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

Для вирішення цієї проблеми необхідно визначити підстави цивільної та адміністративної юрисдикції таких спорів. Так, відповідно до чинної редакції ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо: 1) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин; 3) інших праввідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.²

Відповідно до ст. 17 КАС юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку з здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму, зокрема: 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності...»³.

Як вбачається з наведених норм ЦПК і КАС, є більше підстав для віднесення спорів щодо оскарження рішень про відмову у видачі правовстановлюючих документів фізичній чи юридичній особі саме в порядку адміністративного провадження.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

² Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

³ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

Власне така позиція домінувала останнім часом і в судовій практиці. Так, в постанові Колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 25 квітня 2017 р. № 6-843цс17 зазначається: «Виконання чи невиконання умов цивільно-правової угоди не є безпосередньою підставою для звернення до адміністративного суду. Позовні вимоги Товариства ґрунтуються на протиправності дій Держреєстратора як суб'єкта, наділеного владними функціями приймати рішення про державну реєстрацію прав, у зв'язку з недотриманням ним вимог Порядку, а саме проведення державної реєстрації права власності на спірне майно, тому у цій справі спір про право відсутній, а дослідженню підлягають виключно владні, управлінські рішення та дії Держреєстратора, який у межах спірних правовідносин діє як суб'єкт владних повноважень. Відтак у цій справі суд дійшов висновку про підвідомчість такого спору саме адміністративному суду.¹

Водночас, в судовій практиці були також і протилежні позиції з цього питання. Наприклад, у Постанові ВСУ від 23.12.2014 р. по справі № 3-199гс зазначається: так як право власності на нерухоме майно виникає у особи з моменту його державної реєстрації, «при цьому орган, уповноважений здійснювати таку реєстрацію, вчиняє відповідні дії тільки в межах чинного законодавства і не перебуває з позивачем у правовідносинах щодо здійснення ним прав володіння, користування та розпорядження майном, стосовно якого заявлено позовні вимоги про визнання права власності, не оспорує та не претендує на таке право, а відтак, не може бути стороною у справі».²

Певного вирішення даної проблеми зробив ВСУ, який на засіданні 3 палат у справі № 21-41а16 від 14 червня 2016 р. зробив наступний висновок: Вжитий у ст. 17 КАС термін «суб'єкт владних повноважень» позначає орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхню посадову чи службову особу, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (пункт 7 частини першої статті 3 КАС). За правилами пункту 1 частини першої статті 15 ЦПК суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо: захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних,

¹ Постанова Колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 25 квітня 2017 р. № 6-843цс17.

² Постанова ВСУ від 23.12.2014 р. Справа № 2014.12.24 № 3-199гс // <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/1C4CF031E3F883B2C2257DBD004E2DF0>

сімейних, трудових відносин. Враховуючи те, що у справі, яка розглядається, спірні правовідносини пов'язані із невиконанням, на думку позивача, умов цивільно-правової угоди¹, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах, Судової палати у господарських справах і Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що спір не є публічно-правовим, а впливає з договірних відносин і має вирішуватися судами за правилами ЦПК.²

Відповідно до Аналізу деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ ВСУ (надалі – Аналіз) «відмова органу державної реєстрації прав в оформленні права власності на об'єкт нерухомого майна та видачі свідоцтва у зв'язку з ненаданням необхідних документів для оформлення такого права не є оспорюванням права власності на об'єкт нерухомого майна (постанова Верховного Суду України від 20 червня 2011 р. у справі № 3-55гс11).³ Тобто, у цьому разі мова має йти саме про визнання незаконним рішення державного органу про відмову в реєстрації права власності, що підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Відтак можна дійти висновку, що зазначені судові рішення не вирішують повною мірою існуючу проблему.

Якщо ж все-таки відносити такі спори до судів загальної юрисдикції, наступною проблемою, що виникала при розгляді таких справ була проблема визначення виду провадження. Часто власники звертались до судів загальної юрисдикції в порядку окремого провадження, в порядку розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Так, відповідно до п. 17 Постанови Пленуму ВСУ „Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» N 5 від 31.03.95 факт володіння громадянином жилим будинком на праві власності встановлюється судом, якщо у заявника був правовстановлюючий документ на цей будинок, але його втрачено і немає можливості підтвердити наявність права власності не в судовому порядку.

¹ Спір стосувався реєстрації права власності на об'єкт нерухомості на підставі звернення стягнення на предмет іпотеки.

² http://protokol.com.ua/ua/spir_fizichnoi_osobi_z_derzavnim_reestrorom_prav_na_neruhome_mayno/

³ Лист ВСУ від 01.07.2013. Електронний ресурс: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419?OpenDocument&Highlight=0,%E7%E0%F1%F2%EE%F1%F3%E2%E0%ED%ED%FF](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1207B66D24762C1DC2257D0E004CC419?OpenDocument&Highlight=0,%E7%E0%F1%F2%EE%F1%F3%E2%E0%ED%ED%FF)

Основна проблема з віднесенням таких справ саме до позовного провадження обумовлена нормою ст. 392 ЦК, відповідно до якої власник майна може пред'явити **позов** про визнання його права власності у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності. Як зазначається в Аналізі ВСУ відповідачем у позові про визнання права власності є будь-яка особа, яка сумнівається в належності майна позивачеві або не визнає за ним права здійснювати правомочності власника, або така особа, що має до майна власний інтерес, а також особи, які не визнають належності на праві власності майна позивачу у зв'язку з відсутністю у нього відповідного документа.¹

При цьому слід звернути увагу на деякі суперечності у вирішенні спорів про визнання права власності, які розглядаються в порядку цивільного та господарського судочинства.

Так, ст. 4¹ передбачає лише одну форму господарського провадження – позовне провадження. Відтак, виникає питання, яким чином розглядати справи про визнання права власності в господарському процесі у разі, якщо підставою для звернення позивача з таким позовом є відсутність правовстановлюючих документів, що засвідчують право власності та відсутній спір про приналежність йому права власності (ніхто не його не оспорує, не заперечує). Відтак виникає ситуація, за якої не можливо залучити до участі у справі відповідача, у зв'язку з його відсутністю. Наприклад, юридичною особою було втрачено правовстановлюючі документи, які б засвідчували її право власності на будівлю, і такий документ не може бути виданий органом державної реєстрації прав власності на об'єкти нерухомості у зв'язку з тим, що такий документ видавався 20-30 років тому і з певних причин в архівах не збереглося такого документа. Чи можна притягнути орган державної реєстрації прав власності на об'єкти нерухомості в якості відповідача за даним позовом? Адже такий орган може і не заперечувати той факт, що такий документ видавався (у справі на таку будівлю містяться дані про те, що вона зареєстрована за даною юридичною особою, проте відсутні правовстановлюючі документи). Чи можливо такий орган повинен притягатися до участі у справі лише у якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог. Проте хто тоді буде виступати відповідачем за даним позовом? Відповідь певною мірою містилася в Аналізі ВСУ щодо встановлення факту наявності чи відсутності спору з державреєстратором, проте все-одно є не беззаперечною.

¹ Там же.

На вирішення даної проблеми з підвідомчістю справ про визнання права власності спрямовані норми проекту ЦПК від 10.03.2017 р.

Так, відповідно до ст.20 Проекту: «Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами».¹

Будемо сподіватися, що цей Проект буде поданий на розгляд Верховної Ради України, а зазначені норми будуть збережені в прийнятому Цивільному процесуальному кодексі, що сприятиме ефективному вирішенню спорів за участю держреєстраторів права власності. Проте подібні зміни також мають бути внесені також і до Господарського та процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства з метою чіткого розмежування підвідомчості розгляду справ про визнання права власності.

*Канзафарова Ілона Станіславівна,
д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського
національного університету імені І.І. Мечникова
ilona-stanislaw@ukr.net, (048) 746 66 54*

У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

*П*остановка проблеми. В Україні, як і в багатьох інших країнах, що утворилися після розпаду колишнього Радянського Союзу, незважаючи на вжиття певних заходів, до цього часу існує проблема підвищення ефективності цивільного судочинства та його доступності, яка не

¹ http://zib.com.ua/files/Proekt_CPK_100317.pdf